

GLOBALLASHUV JARAYONIDA TA'LIM-TARBIYA SOHASIDAGI DOLZARB MASALALAR HAMDA YECHIMLARI

Muxlisaxon Abdujalilova,
Qo'qon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada globallashuv jarayonining ta'lim tizimiga ta'siri, bugungi kunda oliy ta'lim tizimiga qo'yilayotgan zamonaviy talablar, globallashuv davrida ma'naviy qadriyatlarni saqlab qolish masalalari va uning tarixiy ahamiyati ochib berilgan. Globallashuv davrida barcha fuqarolarda shakllantirish zarur bo'lgan umuminsoniy qadriyatlar hamda tarbiyaviy masalalar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: globallashuv jarayoni, ta'lim tizimi, global fuqaro, odob-ahloq, ma'naviyat, qadriyat, tarbiya, oliy ta'lim.

Аннотация: В статье раскрывается влияние процесса глобализации на систему образования, современные требования, предъявляемые сегодня к системе высшего образования, сохранение нравственных ценностей в эпоху глобализации, а также его историческое значение. В эпоху глобализации рассматриваются общечеловеческие ценности и вопросы образования, которые необходимо формировать у всех граждан.

Ключевые слова: процесс глобализации, система образования, гражданин мира, этика, духовность, ценности, образование, высшее образование.

The summary: The article reveals the impact of the globalization process on the education system, the modern demands placed on the higher education system today, the preservation of moral values in the era of globalization, and its historical significance. In the era of globalization, universal human values and educational issues that need to be formed in all citizens are considered.

Key words: globalization process, education system, global citizen, ethics, spirituality, value, education, higher education.

Bugungi kunda ta'lim tizimi va uning ajralmas atributi bo'lgan fan ham globallashuvda muhim o'rin egallab bormoqda. Oliy ta'lim global tarmoqning bir

qismiga aylanib qolishi o'z navbatida o'zining territoriyasida faoliyat yuritadigan va markaziy o'rinni tashkil etadigan an'anaviy universitetlarning rivojlanishi bilan bog'liqdir.

An'anaviy ta'lim va an'anaviy oliy o'quv yurtlari bugungi dunyodagi mavjud qashshoqlik va boylik, ekologik muammolar, xalqaro jinoyatchilik, kishilarning bir-biridan begonalashuvi kabi global muammolarni yakka o'zi hal qila olmaydi. "E.Giddensning fikricha, Xitoyda ta'lim darajasini zamon talablariga yetkazish uchun, ellik yil yalpi ishlab chiqarishning 2%ini sarflash lozim ekan, bu xisob yalpi ishlab chiqarishning o'sishi har yil o'rta xisobda 10% dan oshib borayotgan mamlakat haqida boryapti. Bu xisob esa bugungi rivojlangan mamlakatlar simsiz axborot tizimini o'rnatish orqaligina jahon ta'lim tizimini rivojlantirish mumkinligini isbotlaydi." [1.21]

Globallashuv tufayli insoniyat faoliyatida, uning turmush tarzida va avvallari turli-tuman bo'lgan uning madaniyatida yangi, jahon standartlari paydo bo'ldi. "Zamonaviy insoniyat millatidan qat'iy nazar bolaligidan bir hil o'quvchilar televizion dasturlarini, o'smirlik va yoshlik davrida bir hil musiqiy kliplarni, o'rta yoshda esa bir hil seriallarni tomosha qiladi. Odamlar bir hil yangiliklarni o'xshash sharxlar bilan tinglaydilar, kiyim-kechakda bir hil urfga amal qilib kiyinadilar, bir hil fast-fudlar bilan ovqatlanadilar, bir hil tilda gapirishga xarakat qiladilar, bir hil jixozlangan ofislarda ishlaydilar. Buning oqibatida yangi turkum "global fuqaro" ya'ni qarashlari, qiziqishlari va maqsadlari bir hil odamlar paydo bo'lishi mumkin.

Iqtisodiy, texnologik va ilmiy taraqqiyot jamiyat ma'naviy taraqqiyotidan ko'ra tezlashib ketdi. Internetdan foydalanayotgan "global fuqaro"ning yashashdan maqsadi, zamonaviy avtomobil, yaxshi uy-joy, qimmatbaxo jixozlar va dunyoni sayohat qilishdan iborat. Avvallari bolalikdan inson ongiga singdiriladigan mehr-oqibat, odob-ahloq, yaxshilik, go'zallik, adabiyot, san'at, diniy ahloq bergan ma'naviy boyliklarni global madaniyat bera oladimi, zamonaviy odam jamiyatdagi ma'naviy talablarga javob bera oladimi? Bugungi oliy ta'lim ma'naviy boyliklarni saqlab qolish va targ'ib qilishni jamiyat miqyosida ishlab chiqishga xarakat qilishi

kerak. Mazkur muammo O'zbekiston Respublikasi birinchi prezidenti tomonidan mustaqillikning dastlabki kunlaridayoq, mamlakatimiz hayoti uchun eng muhim masala sifatida kun tartibiga qo'yildi. I.Karimovning deyarli barcha asarlarida ma'naviyatni saqlab qolish va rivojlantirish masalalariga to'xtalib o'tilgan. Mazkur sohadagi ishlarni boshqarish va amalga oshirish bo'yicha bir qancha tashkilot va muassasalar tuzildi va ular faoliyat olib bormoqda. "Barchamizga ayon bo'lishi kerakki, qayerdagi beparvolik va loqaydlik xukm sursa, eng dolzarb masalalar o'zbo'larchilikka tashlab qo'yilsa, o'sha yerda ma'naviyat eng ojiz va zaif nuqtaga aylanadi. Va aksincha – qayerda hushyorlik va jonkuyarlik, yuksak aql-idrok va tafakkur xukumron bo'lsa, o'sha yerda ma'naviyat qudratli kuchga aylanadi." [3,116]

Bugungi ming yillik talablarining eng muhimlaridan biri, olimlarning fikriga ko'ra, zamon talablari asosida jamiyatning ma'naviy qiyofasini belgilovchi inson hayotining maqsadi va mazmuni masalasini ishlab chiqish va yaratish lozim. Hozirgi tez o'zgaruvchan hayotda bu muammoni yagona yechimi barcha xalqlarda mavjud bo'lgan milliy an'analar va qadriyatlar asosida insonni tarbiyalashdir. Faqat shu orqaligina globallashuv davrida inson mavjudligini saqlab qolish mumkin. Ayni paytda, globallashuv davr, barcha fuqarolarida shakllantirish zarur bo'lgan, umuminsoniy qadriyatlar ham mavjud bo'lib bulardan birinchisi rostgo'ylikdir, aynan rostgo'ylik o'zaro aloqaning asosini tashkil etishi lozim. Rostgo'ylik jamiyatdagi barcha aloqalarni biriktiruvchi asos, poydevor bo'lib xizmat qilishi zarur. Globallashuv davrida butun yer kurrasi aholisi, ayniqsa qashshoqlikda yashayotgan yoki tabiiy ofat tufayli zarar ko'rgan xalqlar uchun zarur bo'lgan, mexr-muruvvat va sahiylikdir.

Globallashuvning raqobat muhitida yashash uchun zarur bo'lgan ma'naviy fazilat mehnatsevarlikdir. Hozirgi davr ishlab chiqarishidagi raqobatiga birdosh berish uchun murakkab vaziyatlarda, turli qarama-qarshiliklarni yengib o'tish va o'zining fikrlarini o'tkazish uchun katta mashaqqatli mexnat talab qilinadi.

Hoziri davrda biror bir korxonaning rivojlanishi, raqobatbardoshligi va umuman yutuqlariga sabab bo'luvchi yana bir umuminsoniy fazilat u yerda faoliyat yuritayotgan xodimlarga, do'stlarga va umuman insonlarga nisbatan adolatli bo'lishdir. Bu fazilatlar maktabgacha va maktab yoshidagi ta'limdan shakllantirib borilishi shart.

Ko'pincha, o'quvchilar tarbiyasining eng faol davri bo'lgan uch-to'rt yoshligi ularga e'tiborsizlik bilan o'tkazib yuboriladi, bunga ota-onalarning boalarni kichik yoshda qanday tarbiyalash zarurligini bilmasligi ham sabab bo'ladi. "Ko'p yillik ilmiy kuzatish va tadqiqotlar shuni ko'rsatdik, inson o'z umri davomida oladigan barcha informatsiyaning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrda olar ekan. Bolaning ongi asosan 5-7 yoshda shakllanishini inobatga oladigan bo'lsak, aynan shu davrda uning qalbida oiladagi muhit ta'sirida ma'naviyatning ilk kurtaklari namoyon bo'la boshlaydi." [3,53]

Hozirgi davrda avvalgiga nisbatan, bu yoshda o'quvchilarning axborotni qabul qilish, o'zlashtirish faoliyati tezlashgan bo'lib asosiy amaliy fanlar to'g'risida tushunchalar berish mumkin. Maktabgacha ta'limning tayyorlov guruhlarida va kichik maktab yoshdagi o'quvchilarni ko'pincha o'rgatilinayotgan narsaga qiziqmasligini guvohi bo'lamiz. Bizning fikrimizcha, bu yoshdagi o'quvchilarga o'qishni o'rgatishdan ko'ra, qanday qilib o'qish yo'llarni uqdirish lozim. O'quvchilarda o'qish qobiliyati va tafakkurini shakllantirish, ularga berilgan materialni eslab qolishdan ko'ra ko'proq samara beradi. Umumiy ta'limda globallashuvning sivilizatsiyalar o'rtasidagi munosabatlarni kuchayishini nazarda tutgan holda, tarix, geografiya va ijtimoiy fanlarni o'qitishga e'tiborni kuchaytirish zarur. Bu mamlakatlar tarixi, iqtisodiy yo'nalishlari, ijtimoiy hayoti haqida chuqurroq ma'lumotlar berish orqali o'quvchilarni boshqa mamlakatlar munosabatini to'g'ri shakllantirish mumkin.

Globallashuv davrida oliy ta'lim oldida quyidagi masalalarni hal qilish muammosi turibdi:

1. Oliy ta'limni baynalminallashtirish, ya'ni talabalar va ilmiy xodimlarning almashtirib borish, birgalikda tadqiqot ishlari olib borish, simsiz axborot tizimini o'rnatish, yetakchi universitetlarga tenglashib borish;
2. Global muammolarni hal qilish bilan birgalikda o'z milliy taraqqiyotiga oid muammolarni o'z vaqtida hal qilib borish;
3. Taraqqiy topgan va ilm fan sohasida global yutuqlarga ega davlatlar oliy o'quv yurtlari bilan doimiy hamkorlikda bo'lish va bu aloqa natijalariga asoslangan yangiliklar yaratish;
4. Yoshlarga ta'lim jarayonida global bozorning salbiy natijalari bo'lgan global migratsiya, kriminal iqtisod, global jinoyatlar haqida tushunchalar berib borish, talabalar o'rtasida bu haqida ilmiy-nazariy konferentsiyalar tashkil etish;
5. Hozirgi davrda xo'jalik yuritish yoki fermer xo'jaliklari faqat oziq-ovqat maxsulotlari yetishtirish maqsadida tabiiy o'simliklar va mikroorganizmlarni yo'q qilib yubormaslik va shu tariqa tabiatga xalaqit berishlarini oldini olish;
6. Aholining tabiiy resurslar va ayniqsa qishloq xo'jaligi bilan shug'ullanuvchi fermerlarning ekologik bilimlarini oshirib boruvchi, ekotizm ya'ni tabiatni asrash orqali insonni asrab qolishga oid bilimlar turkumini ishlab chiqish;
7. Ta'lim tizimiga ekologiya fanini kiritish, shuningdek, barcha ishlab chiqarish va sanoat korxonalarida, davlat muassasalarida ekologik ma'rifatni targ'ib qiluvchi manbalar yaratish;

Xulosa qilib aytganda, hozirgi kunda O'zbekiston milliy ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar aynan globallashtirish davri talablari asosida yaratilgan. Bizning fikrimizcha bu islohotlarni amalga oshirishda barcha ta'lim tizimi xodimlari birdek qatnashsa yanada ko'proq samaraga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Jivotovskaya I.G. Globalizatsiya i obrazovanie: institutsionalniy i ekonomicheskiy aspekti Globalizatsiya i obrazovanie Sb. obzorov Otv red Zaretskaya S.L. –M.: INION,2001. -s.38,21

2. Howard M. America and the World. St. Louis: Washington University. The Annual Lewin Lecture, 5 April 1984. P.6.
3. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch. T. "Ma'naviyat" 2008-yil, 116, 53
4. Shomurotov, S. S. O. (2021). The Need for Formation of Knowledge on the Effective Use of Water Resources in Young People in the Process of Globalization. (in the Example of the Aral Sea). *International Journal of Human Computing Studies*, 3(2), 89-91.
5. SHOMUROTOV, S. S. O. (2021, April). FIRST STEPS FOR MODERNIZATION OF WATER FARMING IN THE REPUBLIC: ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES. In *Euro-Asia Conferences* (Vol. 4, No. 1, pp. 152-155).
6. Shomurotov, S. S. O. (2021, February). Some Environmental Problems Related To Land And Water Resources In Uzbekistan. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 39-41).
7. SHOMUROTOV, S. S. O. Construction and Changes in Canals and Pumping Stations in Uzbekistan. *JournalNX*, 7(1), 262-266.
8. Шомуротов, Ш. (2021). Историческое значение реформ, осуществляемых в водной системе Узбекистана. *Общество и инновации*, 2(3/S), 458-465.
9. Шомуротов, Ш. (2021). Ўзбекистон сув хўжалиги тизимида амалга оширилган ислохотларнинг тарихий аҳамияти. *Общество и инновации*, 2(3/S), 458-465.
10. Shomurotov, S. S. O. (2022). O 'Zbekistonda Suvdan Foydalanuvchilar Uyushmalarining Tashkil Qilinishi Va Faoliyatida Yuzaga Kelayotgan Muammolari. *Miasto Przyszłości*, 29, 216-220.
11. Shomurotov, S. S. O. (2022). Measures Taken to Develop the Irrigation System in the Country. *Miasto Przyszłości*, 29, 207-209.